

Gender és nyelvi viselkedés az új médiában

Gen şi comportament lingvistic în New Media

Gender and Linguistic Behaviour in the New Media

FAZAKAS Noémi PhD

**Assistant Professor, Sapientia University, Faculty of Tîrgu Mureş /
Marosvásárhely, Department of Applied Linguistics**

galfnoemi@gmail.com

BARABÁS Blanka

**Student, Sapientia University, Faculty of Tîrgu Mureş / Marosvásárhely,
Department of Applied Linguistics**

barabasblanka1@gmail.com

Abstract: *The issue of gender roles is a major topic in Hungarian traditional and online media, especially due to the fact that it was a leading subject in public life over the course of 2015. Several well-known personalities (politicians, and a defining figure of the cultural life) made statements and expressed their opinions about women's place in society and family, triggering extreme reactions. Facebook was one of the spaces where the debate was the most aggressive, where people shared their views with their names and faces, without being moderated or censored. Our aim is to analyze the Facebook pages of the most followed Hungarian online press products from a gender linguistic point of view, more exactly the comments under the posts about the topic in question. Particular emphasis is placed on the linguistic and non-linguistic strategies that lead to constructing the classical and non-classical gender roles and stereotypes in Facebook communication.*

Kulcsszavak: *gender, nyelvi viselkedés, új média, társadalmi szerep, nyelvhasználat*

Keywords: *gender, linguistic behaviour, new media, social roles, language use*

Bevezető

2015 magyar közéletének egyik legvitatottabb témája a genderszerepeké volt. Több ismert személyiség (politikus, illetve a kulturális élet egyik meghatározó szereplője) nyilatkozott és véleményt nyilvánított a nőknek a társadalomban és a

családban elfoglalt helyéről, ugyanakkor felhívást intézett hozzájuk a konzervatív-ként meghatározható nemi szerepek megerősítéséért. A kérdés a hagyományos és az online sajtóban is jelen volt, hol a pozicionálódását elsősorban a politikai elkötelezettség határozta meg. Az új médiát – természetéhez híven – a vita, ha nem is a klasszikus értelemben vett párbeszéd jellemezte. A Facebook volt egyike azoknak a tereknek, ahol ez leginkább erőre kapott, és ahol az arc és a név felvállalásával, moderálás nélkül fejthették ki nagy általánosságban valamilyen szempontból radikális véleményüket a hozzászólók.

Vizsgálatunk célkitűzése azoknak a Facebook-hozzászólásoknak a gender-nyelvészeti szempontú elemzése, amelyek a legszámosabb követővel rendelkező magyar online sajtótermékek Facebookos felületének a témához kapcsolódó hírei alatt szerepelnek. Vizsgálatunkban nem az adott sajtótermékek politikai színezete, hanem az új médiában való hangsúlyos szerepe a fő szempont. Különös hangsúlyt fektetünk azokra a nyelvi és nem nyelvi stratégiákra, amelyekkel a klasszikus és nem klasszikus genderszerepek megfogalmazásra kerülnek, illetve arra, ahogyan az ezzel kapcsolatos érvelési stratégiák felépülnek a Facebookos kommunikációban.

Elméleti bevezető

A korai gendernyelvészeti irányelvek a nők és a férfiak közötti társadalmi egyenlőtlenségből merítettek, amelynek következményeként nemcsak hierarchizálták a nyelvhasználatot, hanem bináris entitásként határozták meg a gendert. Az így körvonalazódó dichotómiás megközelítéseket rendszerint három kategóriában tárgyalja a szakirodalom: ezek a deficit, a dominancia és a differencia elvei. Ezen irányzatok nem feltétlenül kronológiailag követik egymást, hanem sokkal inkább a női és a férfi nyelvhasználat bizonyos aspektusaira fókuszálnak.

A deficithipotézis

A deficithipotézis elméleti magja a fentiek értelmében az, hogy az egyik nem nyelvhasználata deficitet mutat a másikéhoz képest. Robin Lakoff 1975-ben megjelent *Language and Woman's Place* című esszéje felsorakoztatja ezen időszak tudományos meggyőződéseit, ugyanakkor egyaránt jelöli a gendernyelvészet, mint önálló diszciplína kezdetét. Lakoff számos gondolatot átvész Otto Jespersen 1922-es könyvéből, amelyek annak ellenére sem válnak aktuálissá, hogy írásában már a *gender* fogalmát használja.

A népszerű korai szövegekben megalkotott női kép fő jellemzői: szerénység, támogató jellem, együttműködés, tartózkodás és együttlérés (Lakoff, 1975; Tannen,

1990), amelyekről úgy vélték, hogy megjelennek a nők nyelvi viselkedésében is. Ennek megfelelően ezek a társadalomba beágyazódott elvárások: „a nőket úgy szocializálják, hogy a határozott fellépés nem rokonszenves, sem hölgyhöz méltó, de még nem is feminin” (Lakoff, 1975, 54).

Ideologikusan a nőktől elvárt nyelvi viselkedésnek a nőktől elvárt társas viselkedést kell leképeznie; ez jelenik meg abban a Cameron (1995) által „verbális higiéniai” gyakorlatnak nevezett tevékenységben, amely a nők nyelvhasználatának ellenőrzését használja fel a nők társadalmi helyzetének kontrolljára. Erre mutat példát Jespersen, amikor arról ír, hogy a nők „ösztönösen elhatárolják magukat a káromkodástól és a vulgáris kifejezésektől” (Jespersen, 1922, 246). Ezen túlmenően, a korábbi századok gyakorlatából kiindulva, az a nézet is érvényesülhetett, miszerint a hallgatás a nőktől „elvárt állapot” (Coates, 2004), hiszen a férfiak tisztje volt változatossággal és erővel felruházni a nyelvet.

A dominanciaelmélet

Míg az előző hipotézis a nők és a férfiak egyéni nyelvhasználatát vizsgálja, a dominancia elve inkább a köré szerveződik, hogy milyen szerephez jutnak a két nem képviselői egy-egy interakció során. A hagyományos megközelítések szerint a férfiak irányítják és uralják a egyes beszélgetéseket. A férfiak autoritását (ugyanakkor a nők alsóbbrendűségét) a félbeszakítás, mint „a hatalom és irányítás gyakorlásának eszköze” (West–Zimmerman, 1987, 103) biztosította. A társalgások erőviszonyainak okait igen kevesen kutatták, ennek ellenére történeti tényezőkre hivatkozva, kialakult egy erre vonatkozó hipotézis. Lakoff (1975) Jespersen észrevételeire támaszkodik: a férfiak iskolázottabbak voltak, ezért az ő beszédmódjukra az írásban érvényesülő normák hatottak. Az írott nyelv jellemzője pedig a hipotaktikus mondatszerkesztés, ezzel szemben a nők kommunikációjában inkább a parataktikus szerkezetek figyelhetők meg (Coates, 2004). Lakoff szerint mindez a női nyelvhasználatban tükröződő bizonytalanság mellett tanúskodik.

Ha ezt kapcsolatba hozzuk a nők által gyakrabban használt lexikai csoportok egyikével (Huszár, 2009, 279–280), akkor a töltelékszavak magasabb arányú jelenléte szintén ennek az alárendeltségnek a bizonyítékává válik a dominanciaviszonyok értelmében. Ezt azonban a későbbi nyelvészek megcáfolták azzal, hogy az interakciók során választott nyelvi eszközök a résztvevők által vállalt különböző társadalmi szerepeket tükrözik; a nők társalgáskatalizátori céllal választanak időnként olyan formulákat, amelyek nem fontosak az információátadás szempontjából, miközben fenntartják a beszélgetés áramlását, teret engedve a beszélők nézőpontjainak bemutatására.

A differenciahipotézis

Ellentétben a deficithipotézissel és a dominanciaelmélettel, a differencia elve már nem hierarchizálja a két nem nyelvhasználatát, hanem az eltérő szocializációs háttér eredményének tartja a felmerülő különbségeket, ugyanakkor szintén a di-
chotómiás megközelítések sorába kerül, hiszen a gender továbbra is polarizálódik. Elfogadottá válik az a megközelítés, miszerint a női és a férfi nyelvi viselkedés közötti különbségek „természetesek és elvárhatóak” (Cameron, 2003, 467), valamint megnő az érdeklődés a különböző társadalmi és kulturális elvárások eredetének a feltárása iránt.

Empirikus kutatások például rámutattak arra, hogy a női és a férfi társalgások tárgya változó: míg a férfiak közötti barátságok fő témáját a tevékenységekről való beszélgetés képezi, addig a női barátság során a legbensőbb érzelmek és a bizalom kerül előtérbe (James–Drakich, 1993, 302–303). Maguk a tematikák eltérő gyakorlatokat követelnek meg, így – visszautalva az előző elméletre – a töltelékiszavak használatának a hiánya a férfiak esetében az általuk tárgyalt személytelen kérdéskörök miatt is felmerülhet (Coates, 1993, 302–303).

A nők és a férfiak társalgási szokásaival kapcsolatban Holmes állapított meg néhány „szociolingvisztikai társadalmi tendenciát” (Holmes, 1998), amelyekből Wardhaugh a következőket találta a legfontosabbnak:

1. A nők és a férfiak esetében különböző nyelvhasználati minták alakulnak ki.
2. A nők sokkal inkább részesítik előnyben az adott társalgás érzelmi funkcióit, mint a férfiak.
3. A nők jóval gyakrabban élnek olyan nyelvi eszközökkel, amelyek a szolidaritást erősítik.
4. A nők a társalgás olyan módjait választják, amelyek fenntartják és növelik a szolidaritást, míg a férfiak (különösen formális helyzetben) a társalgás azon módjait választják, amelyek fenntartják és növelik erejüket és státuszukat.
5. A nők rugalmasabbak a stílus szempontjából, mint a férfiak (Wardhaugh, 2006, 332).

A konstruktivista megközelítés

Az eddigi bemutatott nézetekkel élesen szembenálló gendernyelvészeti irányzatok a konstruktivista elméletből fejlődtek ki. Ezek egyfelől szakítanak a dualista szemlélettel, azaz nem polarizálódnak a két biológiai nem alapján (McElhinny,

2003), másfelől, a gender fluid természetét figyelembe véve, kiemelt szerephez jut a diskurzus, így „a társas cselekvés gyakorlatai – köztük a nyelvhasználat – hozzák létre a beszélő nemi identitását” (Bodó, 2012, 93). Ennek értelmében a nyelvészek már nem csupán a kötött nyelvi formákra irányították figyelmüket, hanem, túl a lexikai választások elemzésén, a hangsúly áttevődik az adott beszédhelyzet körülményeire és társas következményeire (Cameron, 1990).

A konstruktivista szemlélet elméleti háttere Judith Butler korai könyveiben (*Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*; *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of “Sex”*) fogalmazódik meg, amelyekben a gendert először tekintik performatív, szociális konstrukciónak (Butler, 1993), így az sokkal inkább tett, mint rögzült tulajdonság. Az új gendernyelvészeti megközelítések tehát a nyelvet annak kontextusában vizsgálják, ugyanis a szociális világunkat nagy részben a nyelv teremti meg, illetve az is reprodukálja (Bucholtz, 2003).

Ebben a tekintetben „a társadalmi felosztás szignifikánsabb a nemi felosztásnál” (Holborow, 1999, 192), az identitás megkonstruálása szempontjából olyan társadalmi tényezők válnak fontossá, mint a beszédhelyzet szereplőinek a kora, etnicitása, szociális-gazdasági státusza, valamint kulturális háttere. Wardhaugh *Szociolingvisztikája* úgy összegzi a dichotomikus szemléletet követő korszak lényegét, hogy „az egyéni identitás a másokkal való interakció során jön létre, a társas helyzet szereplőinek cserélődésével, együtt változik az identitás” (Wardhaugh, 2006, 329).

A vizsgálatról

Vizsgálatunk hátterét az az interjú képezi, amelyet Kadarkai Endre készített Kovács Ákos magyarországi énekessel. A mintegy 48 perc hosszú interjú 2015. december 13-án került adásba az Echo TV ArcKép nevű műsorán: az énekes egyebek között arról is beszélt, hogy miként látja a férfiak és a nők közötti egyenjogúságot, illetve kifejtette nézeteit arról, hogy mi a nők feladata, és milyen szerepet kell betölteniük a családban.¹ Az interjú óriási sajtóvisszhangot kapott, hiszen olyan témát érint, amely már régóta a hagyományos és haladó társadalmi nézetek és ideológiák közötti konfliktus egyik sarkalatos pontját képezi. Kutatásunk szempontjából fontos az interjú vonatkozó részletének közlése, ennek átirata a következő:

K. Á. *A nőknek nem az a dolguk, hogy ugyanannyi pénzt keressenek, mint a férfiak. Én így érzem.*

K. E. *Nem az a dolguk?*

¹ http://www.echotv.hu/video/109378/20151213_ArcKep_ (letöltve: 2017. február 9.)

K. Á. *Nem az a dolguk.*

K. E. *Mi a dolguk a nőknek?*

K. Á. Hát, mondjuk a női princípiumot beteljesíteni, nem? Hogy mondjuk valakihez tartozni. Valakinek gyereket szülni. [Anyának]

K. E. *[A kettő kizárja egymást?]*

K. Á. *Anyának lenni. Hát nagyon úgy tűnik, igen. Hát hogy leszel anya, mondjuk hogy töltesz el a gyerekeiddel elég időt, hogyha vezető állású nemtomki vagy nemtomhány forintért.*

A beszélgetésről szinte minden magyarországi sajtóorgánium beszámolt, és hamar világossá vált, hogy – a már létező ideológiai törésvonalak mentén – az abban kifejtett szemlélet polarizálta a közvéleményt, és szervesen beépült a magyar társadalomban fennálló ideológiai megosztottság diskurzusába. A sajtóvisszhangot az is indokolja, hogy a kormánypártnak az ugyancsak 2015. december 13-án megtartott kongresszusán Kövér László házelnök hasonló véleményt nyilvánított a kérdést illetően, ez pedig nagymértékben felerősítette Kovács Ákos nyilatkozatának politikai felhangjait.²

Az eset társadalmi jelentőségét alátámasztják annak gazdasági és politikai következményei: 2015. december 16-án az énekes egyik fő szponzora (egy telekommunikációs cég) ideológiai okokra hivatkozva kilépett mögüle.³ Erre adott politikai reakcióként, amely a cég lépését a szólásszabadság korlátozásaként értelmezte, az összes minisztérium felbontotta a mobilnetszerződéseit az adott telekommunikációs céggel.⁴ Amint utólag kiderült, néhány héten belül ezek a szerződések amúgy is lejártak volna, ennek fényében pedig a minisztériumok döntése sokkal inkább értelmezhető diszkurzív döntésként, mint komoly gazdasági retorzióként.

Az eseményekről a nemzetközi, leginkább a nyugati sajtó is beszámolt: a legtöbben a nyilatkozat szexista felhangjait hangsúlyozták.⁶ Egyes források arra hivatkoztak, hogy az idézett részletet kiragadták a teljes interjú kontextusából,⁷ az

2 <http://mno.hu/politika/vihart-kavartak-kover-laszlo-szavai-1319148> (letöltve: 2017. február 9.)

3 Lásd pl. http://index.hu/kultur/zene/2015/12/16/kiszall_a_telekom_akos_mogul/ (letöltve: 2017. febr. 9.)

4 Lásd pl. http://index.hu/gazdasag/az_osszes_miniszterium_felmondja_szerzodeset_a_magyar_telekommal/ (letöltve 2017. febr. 9.)

5 Fontos adalék, hogy Kovács Ákost 2012-ben Kossuth-díjjal tüntették ki.

6 <http://www.reuters.com/article/hungary-magyar-telekom-idUKL8N1463BE20151217> (letöltve 2017. február 9.)

7 L. pl. <http://www.debreceninap.hu/uncategorized/2015/12/20/botrany-akos-korul-egy-ujsa->

énekes korábbi nyilatkozatai és az interjú további részei viszont alátámasztják azt, hogy a részletben foglaltak hűen tükrözik személyes véleményét a nők társadalmi szerepéről és helyzetéről.

A vizsgálatunk alapját azok a válaszreakciók képezik, amelyek az általunk kiválasztott sajtóorgánumok Facebook-felületein a megosztott hírekhez fűzött hozzászólások formájában jelentek meg.

Az adatgyűjtés

Az adatgyűjtés során arra törekedtünk, hogy eltérő politikai hátterű és eltérő műfajú médiatermékeket válasszunk: elsődleges szempontunk az volt, hogy az adott sajtóorgánumnak legyen Facebook-felülete, ahol a híreket kommentelhető formában is megosztják. Egy másik szempont az volt, hogy az adott hírportál a lehető legtöbb emberhez eljusson, ezért figyelembe vettük azoknak a számát is, akik az adott Facebook-felületek követői. Az általunk kiválasztott négy portál az Index, amely az adatgyűjtés időszakában, 2015 márciusában megközelítőleg 330 000 követőt számlált, a Magyar Narancs (mintegy 65 000 követő), a Magyar Nemzet Online (60 000 követő) és a Blikk (mintegy 330 000 követő).⁸ Mindegyik portál esetében 2-2 hír kapcsán vizsgáltuk a hozzászólásokat, ezek a következők:

1. **Index:** A dolgom a szülés (2015. december 15.);⁹
2. **Index:** Leporoltuk az Ákos-dalszöveggenerátort (2015. december 16.);¹⁰
3. **Blikk:** Dalban válaszoltak Kövér és Ákos nőellenes kijelentéseire (2015. december 16.);¹¹
4. **Blikk:** Koncertjén reagált botrányára Ákos (2015. december 17.);¹²
5. **MNO:** Terhességi tesztekkel lesz tele a Parlament? (2015. december 14.);¹³

giro-szemevel/ (letöltve 2017. február 9.)

8 A követők száma minden esetben az adatgyűjtés időszakára vonatkozik.

9 http://index.hu/velemeney/2015/12/15/a_dolgom_a_szules/ (letöltve 2017. február 9.)

10 http://index.hu/mindekozben/poszt/2015/12/16/leporoltuk_az_akos-dalszoveggeneratort/ (letöltve 2017. február 9.)

11 http://www.blikk.hu/aktualis/belfold/dalban-valaszoltak-kover-es-akos-noellenes-kijelenteseire/0fx4wd7?utm_source=post&utm_medium=facebook&utm_campaign=facebook-pp letöltve 2017. február 9.)

12 <http://www.blikk.hu/aktualis/politika/koncertjen-reagalt-botranynara-akos/lzqmzys> (letöltve 2017. február 9.)

13 <http://mno.hu/tarsadalom/terhességi-tesztekkel-lesz-tele-a-parlament-1319034> (letöltve 2017. február 9.)

6. **MNO:** Tömegével váltanak vissza Ákos-jegyeiket a női rajongók? (2015. december 15.);¹⁴
7. **Magyar Narancs:** Ákos lógó nyelvvel rohan Kövér László után... - éés sikerült neki, felülmulta! (2015. december 14.);¹⁵
8. **Magyar Narancs:** „Tisztába már tettem asszonyszerepeket” – Ilyen az, amikor Ákos Ernyey Bélának osztja az ést a nőkről (2015. december 19.).¹⁶

Elemzés

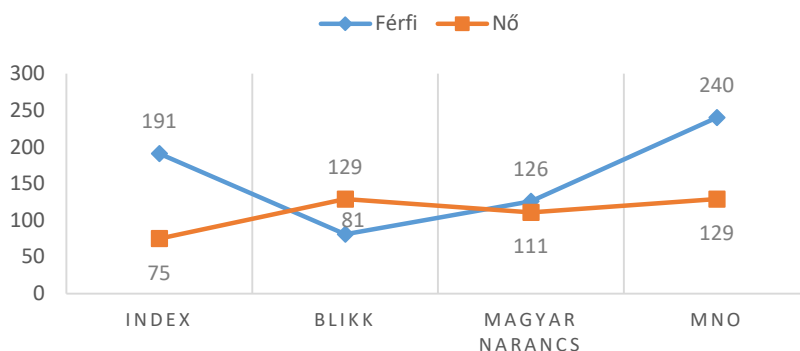
A kommenteket 2016 márciusában gyűjtöttük össze, megközelítőleg három hónappal a hírek közzétételét követően. A vizsgálatban három szempontot érvényesítettünk: az elsőt a hozzászólások gyakoriságát elemezzük, illetve az egy főre eső leütések számát átlagoljuk, a másodikban néhány általunk választott tárgykörbe sorolható szavak gyakoriságát, a harmadikban pedig tartalomelemzés segítségével vizsgáljuk azt, ahogyan az egymásnak válaszoló hozzászólók között kialakuló diskurzusban megkonstruálódnak azok az identitások, amelyekre az elméleti bevezetőben kitértünk.

Elemzésünk szempontjából fontos volt kiszűrni azokat a hozzászólásokat, amelyek esetében egyértelmű volt, hogy a szerző álnevet használ, illetve azokat, ahol közös felhasználónév szerepelt (párok, családok nevei). A szűrés után fennmaradó 1082 kommentet adatbázisban összegeztük, és a felhasználónevek alapján elkülönítettük a férfi, illetve a női névvel szereplő hozzászólókat. A hozzászólások számának megoszlása a következő:

14 <http://mno.hu/zene/tomegevel-valtanak-vissza-akos-jegyeiket-a-noi-rajongok-1319221> (letöltve 2017. február 9.)

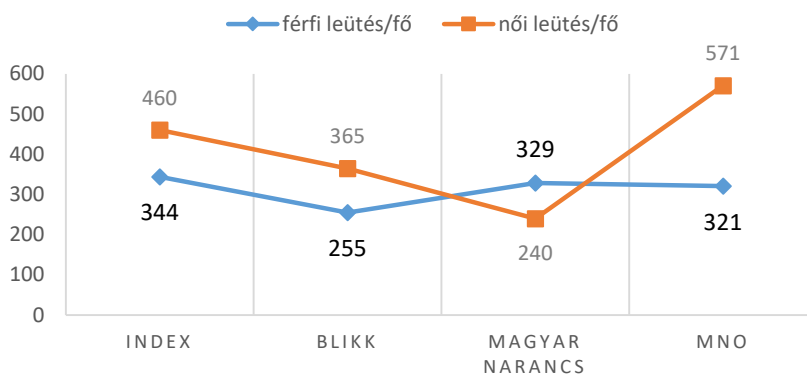
15 <http://magyarnarancs.hu/hirnarancs/akos-logo-nyelvel-rohan-kover-laszlo-utan-eeeees-sikerult-neki-felulmulta-97575> (letöltve 2017. február 9.)

16 <http://magyarnarancs.hu/feketelyuk/tisztaba-mar-tettem-asszonyszerepeket-ilyen-az-amikor-akos-ernyey-belanak-osztja-az-est-a-nokrol-97677> (letöltve 2017. február 9.)

1. diagram: A hozzászólások száma

A fenti adatok alapján megállapítható, hogy szinte mindegyik hírportál esetében több a férfinévvel szereplő hozzászólás: az egyetlen kivétel a Blikk, ahol szám szerint is több a női névvel jegyzett hozzászólások száma. Az adatbázisban összesen 65 895 leütésnyi szöveg szerepel (28 334 férfi felhasználótól, 37 541 női felhasználótól), ami összesen 10 438 szövegszó (4440 férfi felhasználótól, 5998 női felhasználótól). A 2. diagram az egy főre eső leütések számát tartalmazza a négy hírportál esetében:

2. diagram: Egy főre eső leütések száma

A két diagram összevetéséből kiderül tehát, hogy bár a vizsgált hírek esetében a női névvel szereplő felhasználók ritkábban szólnak hozzá, jellemzően hosszabb szövegeket osztanak meg, mint a férfinévvel szereplő társaik. Ez egyedül a Magyar

Narancs esetében nincs így. Az elemzett adatbázis esetében tehát kijelenthető, hogy a férfiak és a nők nyelvhasználatát jellemezni kívánó deficithipotézis egyik megközelítése, amely szerint a nőktől elvárt magatartás a visszahúzóadás, ami értelemszerűen kevesebb nyelvi interakciót eredményez, nem tartható.

Gyakoriság

A második vizsgálati szempontunkat érvényesítve megvizsgáltuk néhány, az interjúban és a hozzászólásokban érintett tárgykörhöz tartozó szó különböző lexikai kötöttség előfordulását (a lexémák toldalékolásától függetlenül), ezeket az alábbi táblázat tartalmazza (szürkével jelölve a magasabb értékeket):

I. Táblázat: Témakörök és gyakoriság

Tárgykör	Fogalom/ Név	Változatok (toldalékok nélkül)	Gyakoriság férfiak (100 szóra)	Gyakoriság nők (100 szóra)
Férfi/nő	férfi	ferfi, férfi, ffi, pasi	0,47	1,06
	nő	no, nő, hölgy	1,17	1,70
Összesen			1,64	2,76
Család	férj	ferj, férj	0,04	0,21
	feleség	feleség	0,22	0,20
	apa	apa, apja	0,06	0,16
	anya	anya, anyaság, édesanya	0,27	0,33
	gyermek	gyerek, gyermek	0,90	1,73
	szül	szül, szülés, gyerekszülés, megszül, születik, születés	1,01	0,86
	nevel	felnevel, nevel, gyermeknevelés	0,09	0,30
Összesen			2,59	3,79

Tárgykör	Fogalom/ Név	Változatok (tol- dalékok nélkül)	Gyakoriság férfiak (100 szóra)	Gyakoriság nők (100 szóra)
Politika, ideológia, nemzet	politika	politika	0,04	0,06
	feminizmus	feminizmus, feminista	0,15	0,08
	liberaliz- mus	liberális, liberaliz- mus, libsi, balli- berális, liberós	0,49	0,06
	konzervati- vizmus	konzervatív	0,022	0,016
	ideológia	ideológia	0	0,033
	Fidesz	fidesz, fidess	0,18	0,13
	kormány	kormány	0,11	0,066
	párt	párt	0,067	0,050
	Gyurcsány Ferenc	Gyurcsány	0,067	0
	Orbán Vik- tor	Orbán, Orbán Viktor, dr. Orbán Viktor, Viktor	0,045	0,066
	magyar	magyar, magyar- ság, Magyaror- szág	0,29	0,21
	nemzet	nemzet	0,11	0,016
Összesen			1,571	0,787

Ha csak a tárgykörökhöz tartozó fogalmak és szóelőfordulások gyakoriságát vizsgáljuk, megállapíthatunk néhány különbséget, ami a férfi és a női nevekkel szereplő felhasználók szövegeit illeti: a női névvel szereplő felhasználók adatbázisában jelentősen gyakrabban fordulnak elő a férfiakra és a nőkre vonatkozó megnevezések, illetve a *család* tárgykörébe tartozók, míg a férfinévvel szereplők adatbázisában jelentősen gyakoribb a *politika*, az *ideológia* és a *nemzet* tárgykörébe tartozó fogalmak előfordulása a nők adatbázisához képest. A *család* tárgykörben csak a *feleség* és a *szül* fogalmak szerepelnek gyakrabban a férfiak által írt szövegekben, bár a *feleség* esetében a különbség elenyésző.

Ha csak a szóelőfordulások gyakoriságát vesszük figyelembe, igaznak tűnhet az az állítás, amely szerint a nők saját társadalmi szerepüket elsősorban családi környezetben és a férfiak szerepköréhez mérten, annak függvényében értelmezik (ezért is lehet gyakoribb a *férfi* szó a nők adatbázisában), míg a férfiak tágabb társadalmi keretben gondolkodnak a nők szerepéről (elsősorban a gyermekszülés kapcsán). Ez magyarázhatja azt, hogy a politikához és az ideológiához kapcsolható fogalmak jelentősen gyakrabban fordulnak elő a férfinévvel szereplő hozzászólók kommentjeiben (lásd pl. a *feminizmus* esetét, amely a férfiaknál kétszer gyakoribb, illetve a *liberalizmust*, ahol a különbség még szembeötlőbb).

Diskurzuselemzés

Annak érdekében, hogy elemzésünkben is eltávolodjunk a társadalmi nemek dichotómián alapuló megközelítéstől, négy olyan szövegrészletet választottunk ki, amelyek nem feltétlenül értelmezhetők a férfi és a női nyelvhasználat bináris szemlélete felől. A tartalomelemzés során kettős célunk volt: visszacsatolni a korai gendernyelvészeti irányelvekben megfogalmazottakhoz, illetve érvényesíteni a konstruktivista megközelítést, és megvizsgálni, hogy az adott nyelvi interakció során miként konstruálódnak meg az adott genderidentitások.

1. példa¹⁷

N1: *A buta nők még a tiszteletet sem veszik észre, annyira habzik a szájuk! Sok feminista, széthajszolt, szingli rámenős fapina! És az a férfi akinek nem tetszik Ákos mondanivalója na az pont egy puhapöcs! Ezek miatt gürcölnek a nők, ahelyett hogy igen is nőként viselkedhetnének. Fel kéne fogni mit is mondott Ákos! De ez olyan jó, lejártni valakit..imádom a magyarokat.*

N2: *Te, ugye férfi vagy. Egy igazi nő, így nem nyilatkozik meg.*

N1: *Most várom a harmadik babámat ...én még nagyon is nő vagyok..te már nem annyira*

N2: *Sajnálatos, négyen fogják ezt a stílust gyakorolni?*

N1: *juj, ez fáj!*

Az első példában egyik (saját bevallása szerint is) női hozzászóló fejt ki a véleményét a cikkben foglaltakkal kapcsolatban, és az ő bejegyzésére reagál egy másik nő. Az első hozzászóló (N1) osztja Ákos véleményét a nők társadalmi szerepével

¹⁷ A példákat minden esetben betűhűen közöljük.

kapcsolatban, és míg a hagyományos értékek mellett foglal állást, megszólalása számos ponton eltér attól, ahogyan a korai gendernyelvészeti szakirodalom a hagyományos női beszédmodot jellemzi: fellépése határozott, több vulgáris szót is használ, a kialakult diskurzusban többször is agresszíven lép fel, személyeskedik, tehát nem törekszik a szolidaritásra sem a kommunikációban, sem a nőtársát illetően. Ezt a látszólagos ellentmondást a hozzászólására válaszoló nő abban ragadja meg, hogy az első komment írója biztosan férfi, hiszen egy „igazi nő” nem így nyilvánul meg verbálisan. Míg tehát a határozott, helyenként vulgáris, agresszív megszólalási módot a férfiak nyelvhasználatával asszociálják, az adott példa rávilágít arra, hogy még egy olyan női megszólalásban is megjelenhetnek ezek a jegyek, amely tartalmilag a hagyományos női szerep mellett érvel.

2. példa

3. *F1: Szerintem a hozzászólók nagy része meg sem nézte a riportot. Mi köze ennek bármilyen párthoz... ..csak fröcsögnek butaságokat...*
4. *N3: a te agyad túl egyszerű ez a szarjankó ákos Kossuth díjat kapott viktoréktól benyalta a T.kom pénzt 50 millát is ... Ne hirdessen ígét egy bunkó házelnök kövér baromságát megtoldva..vonyítsa dalait de kussoljon ..így nem vált volna csahos kutyájává viktornak. Ezért rugott bele a T.kom..*

A második példában a férfinévvel szereplő hozzászóló viszonylagos tárgyilagossággal ír arról, hogy sokan úgy nyilvánítanak véleményt, hogy nem nézték meg a vita tárgyát képező riportot. Az írásjelek használata viszont, illetve a *fröcsög* és *butaságok* szavak egyszerre jelzik az érzelmi bevonódást és a szellemi fölényt érvényesíteni próbáló attitűdöt. Erre válaszol az a női névvel szereplő hozzászóló (N3): ezt a szöveget a határozott fellépés jellemzi, a személyeskedés mind az előző hozzászólóval (*a te agyad túl egyszerű*), mind a vita további szereplőivel szemben. Durva, vulgáris szavakat használ (pl. *szarjankó*, *benyal*, *bunkó*, *baromság*, *vonyít*, *kussol*, *csahos kutya*), ez pedig egyrészt a nőktől elvárt nyelvi visszafogottság elképzeléseinek mond ellent, másrészt a konkrét kommunikációs helyzetben a dominanciaviszonyokat úgy alakítja, hogy a női hozzászóló irányítja a beszélgetést. Tényeket közöl (bár nagyon erős az érzelmi töltet is), célja pedig egyértelműen nem az, hogy – teret engedve a partner nézőpontjai bemutatásának – elősegítse a beszélgetés folyamatát, hanem hogy érvénytelenítse azokat. Ezzel kívánja alá támasztani a kérdéses interjúrészlet politikai kötődését, azaz azt, hogy aki kapcsolatba hozza Ákos véleményét az aktuális politikai berendezkedéssel, az nem *butaságokat fröcsög*, hanem érti a tágabb kontextust. A megszólalás során tehát sok

esetben a hagyományosan férfi beszédmóddal asszociált eszközöket alkalmazza, ebben az értelemben tehát a differenciahipotézisben foglaltak nem érvényesülnek.

3. példa

5. N4: Ez a két idióta egyáltalán nincs tisztában a mai magyar valósággal! Akosnak pedig meg kell dolgoznia azért a sok pénzért, amit Orbánéktól kap. Remélem 2018-ban a szavazófülkében majd eszébe jut a nőknek ezek a megalázó kijelentések.
6. F2: Ha ezeknek a jobboldali keresztény konzervatív férfi képviselőknek kellene 9 hónapon át kihordani egy gyereket, majd megszülni, ők lennének az elsők, akik 1 nap alatt átvernék a parlamenten azt a törvényt, miszerint minden utcasarokra kerülön ki egy abortusz automata...

A harmadik példában a bejegyzés írója női névvel szereplő felhasználó, aki vitatkozik Ákos álláspontjával (megalázonak tartja azt), és egyértelműnek tartja a politikai vonatkozásokat (Ákos véleménynyilvánításának közvetlen politikai hozadéka lesz, befolyásolja majd a következő szavazás menetét). Szó- és írásjelhasználata érzelmi bevonódást jelez, és szolidáris a (szerinte) megalázott nőkkel szemben. A nők társadalmi szerepét nem a család keretén belül értelmezi, hanem tágabb társadalmi kontextusban (*nincs tisztában a mai magyar valósággal; a szavazófülkében majd eszébe jut a nőknek*), ez pedig nem esik egybe azokkal az adatokkal, amelyeket akkor kapunk, ha kizárólag a szóhasználati gyakoriságot vizsgáljuk.

Ezt a bejegyzést követi egy férfinévvel szereplő hozzászóló véleménynyilvánítása, aki ugyancsak szolidaritást fejez ki a nőkkel szemben: hozzáállása empatikus, és a *jobboldali keresztény konzervatív férfi* képviselőket (akik szerinte képmutató viselkedésről tanúskodnak) látja a vita háttérében, akik csak a társadalmi kontextust (pl. a születési rátát) veszik figyelembe, a személyes aspektusokkal nem foglalkoznak (*kihord, megszüil*).

Ebben a két hozzászólásban nyilvánvalóvá válik, hogy fontos eltávolodni a lexikai választásoktól, a gyakorisági vizsgálatok alapján levonható következtetésektől, hiszen magukban a kommunikációs interakciókban értelmezhető az, hogy a megnyilatkozók – nemi hovatartozásuktól függetlenül – milyen módon nyilvánítanak véleményt az adott témával kapcsolatban.

4. példa

7. N5: Szanalmas es szomoru, hogy a nok derrogansak es alantasnak talaljak a gyermeknevelést! Akkor ki, ha nem a nok? Ezert apad a lakosság a fejlett országokban. A feminizmus jelenleg atesett a lo tulso oldalara. Inkabb hiv-nam peniszirigysegnek, mint annak hogy a NOK igazi erdekeit képviselik. MIert baj az, ha egy ferfi keresi a tobb penzt, mig a no a gyerekekkel torodik? Ez munkamegosztas, nem alarendeltseg, idealisesetben.
8. N6: Hadd döntsék el a nők, hogy mi az ő feladatuk, kedves férfitársak, mert nálunk jobban nem tudja senki, hisz az önök életét is mi nők adtuk nem más. Mi neveltünk vezetőket a fiainkból és ha nem is tudtak róla, mi irányítottuk abba az irányba amerre az életének mennie kellett. Minden nő és anya zsigereiben hordozza ezt a tudományt! Csak nem gondolják, hogy éppen a saját életünkben ne tudnánk, mi a dolgunk? Nem szép dolog leminősíteni a nőket ezzel a viselkedéssel! De vigyázat, mert minden nőben van egy hárpia aki nem engedi, hogy bele avatkozzanak a sorsunkba! Karmait kiereszti és jajjj..... Gyereket pedig szülnék akkor amikor azt érzik, hogy eljött az ideje, mert ha hiszik, ha nem, ehhez is jó érzékük van a nőknek! Nem a ratkókorszakban élünk!!!!
9. F3: Igen, ma föl vannak ám világosulva a nők, a sok nőmagazin olvasása felvilágosít mindenről... (főleg a körömlakkokról) gyereket meg sokan nem szülnék-a lányok így vénülnek meg.

A negyedik példa két egymást követő hozzászólást tartalmaz, illetve a másodikra érkezett első választ. Az elsőben egy női névvel szereplő felhasználó, aki tág társadalmi kontextusban (is) értelmezi a kérdést, Ákos álláspontját támogatja: szerinte a nők dolga a gyermeknevelés, és a feminizmus hibás azért, amiért a fejlett országokban apad a lakosság, ugyanakkor a feminizmus nem a nők igazi érdekeit képviseli (bár nem pontosítja, hogy ezeket miben látja). Ugyanakkor a nők és a férfiak családon belüli szerepére is kitér, amelyet munkamegosztásként és nem alárendeltségi viszonyként tárgyal, bár hozzáfűzi, hogy ideális esetben, tehát maga is tudatában van annak, hogy sokszor ez nem így van. A hozzászólás érzelmi töltetű, bár próbál tárgyilagos maradni, az utolsó megjegyzés pedig (*ideális esetben*) valamilyen mértékben relativizálja a véleményét.

A második hozzászólás ugyancsak női felhasználótól származik, aki a férfiakat szólítja meg, és bár a *férfitársak* formulát használja, végig a női dominanciát érvényesíti: szolidáris a nőkkel, akiknek a csoportját a férfiak csoportjával szemben megkonstruálódó egységként látatja (*mi nők, mi irányítottuk*), és a birtokosok

használata is ezt támasztja alá (*fiaink, sorsunk*). A női mivoltot egyrészt biológiai (már-már mitikus) szempontból közelíti meg (*az önök életét is mi nők adtuk nem más; minden nő és anya zsigereiben hordozza ezt a tudományt; minden nőben van egy hárpia; ehhez is jó érzékük van a nőknek*), másrészt a nők társadalmi szerepét a férfiaké fölé helyezi (*nálunk jobban nem tudja senki; ha nem is tudtak róla, mi irányítottuk abba az irányba; de vigyázat*). Az egyetlen politikai kiszólása a *nem a ratkókorszakban élünk*, és végkövetkeztetése az, hogy egyedül a nők döntenek el, hogy mikor szülnének gyereket.

Erre válaszol egy férfinévvel szereplő hozzászóló: megjegyzése becsmérő, megvető, és egyértelműen azt a dominanciát próbálja aláásni, amit az eredeti komment írója érvényesít. Bagatellizálja a női felvilágosultságot (főleg azzal, hogy *nőmagazint és körömlakkot* említ), és arra a következtetésre jut, hogy sok nő emiatt nem szül gyereket, és így vénülnek meg. A hozzászólás tárgyilagosságnak tűnik, de erős érzelmi töltetű, és a személyes implikálódás is egyértelmű.

Következtetések

Dolgozatunkban arra próbáltunk rámutatni, hogy a férfi és a női nyelvhasználat vizsgálatában, értékelésében nem elegendők azok a hagyományos megközelítések, amelyek szerint ezek egymástól elkülöníthető, más-más jellemzőkkel bíró nyelvi megnyilvánulások. Elemzésünk utolsó részében a konstruktivista szemléletet kívántuk érvényesíteni, amely szerint a társadalmi nem elsősorban performatív, és az adott nyelvi interakcióban konstruálódik meg. Az általunk vizsgált példák azt is alátámasztják, hogy az elemzett interakciókban minden olyan megközelítés, amely szerint a férfiak és a nők nyelvhasználatát egymástól valamilyen szempontok mentén különböztetik, leginkább a nyelvi sztereotípiák körébe tartozik, amelyek maguk is szociális konstrukciók (vö. Cameron, 2003).

Bibliográfia

BODÓ, Csanád. 2012. A dzsender-paradoxon és magyar szociolingvisztikai recepciója. *TNTeF*. 2/2. 93–112.

BUCHOLTZ, Mary. 2003. Theories of Discourse and Theories of Gender: Discourse Analysis in Language and Gender Studies, in Holmes, J. and Meyerhoff M. (szerk.): *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell, 43–68.

BUTLER, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.

- BUTLER, Judith. 1993. *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. London–New York: Routledge.
- CAMERON, Deborah. 1995. *Verbal Hygiene*. London–New York: Routledge.
- CAMERON, Deborah. 2003. Gender and Language Ideologies, in Holmes, J. and Meyerhoff M. (szerk.): *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell, 447–467.
- COATES, Jennifer. 2004. *Women, Men and Language: a Sociolinguistic Account of Gender Differences in language*. 3. kiadás. Harlow: Longman.
- HOLBOROW, Marnie. 1999. *The Politics of English: A Marxist View of Language*. London: Sage.
- HOLMES, Janet. and MEYERHOFF, Miriam. 2003. *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell.
- HUSZÁR, Ágnes. 2009. Női nyelv? Férfi nyelv? Gendernyelvészet Magyarországon. *Magyar Tudomány*. 176/3. 276–285.
- JAMES, Deborah. – DRAKICH, Janice. 1993. Understanding Gender Differences in Amount of Talk: a Critical Review of Research, in Tannen, D. (ed.) *Gender and Conversational Interaction*. New York: Oxford University Press, 281–312.
- LAKOFF, Robin. 1975. *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row.
- MCELHINNY, Bonnie. 2003. Theorizing Gender in Sociolinguistics and Linguistic Anthropology, in Holmes, J. and Meyerhoff M. (szerk.): *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell, 21–42.
- TANNEN, Deborah. 1990. *You Just don't Understand: Women and Men in Conversation*. New York: William Morrow.
- WEST, Candace, ZIMMERMAN, ; Don. H. 1987. *Doing Gender. Gender & Society*, 1(2), 125–151.
- WARDHAUGH, Ronald. 2006. *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.